

סוגיית חרדל – ביאור שיטות הראשונים למסקנת הסוגיא

- בטרם הקשתה הסוגיא ממשנת חרדל, חידש רבא שאסור למזיק לסמוך למיצר (אע"פ שאין ניזק).

חידוש זה נאמר ביחס ל: סמיכת בור למיצר חבירו
סמיכת גפת וזבל למיצר
סמיכת מחרשה וזרעים למיצר
סמיכת ריחיים ותנור למיצר
סמיכת אילן לשדה חבירו

- האם חידושו זה של רבא נאמר בדעת רבנן דווקא (במשנת בור ואילן), או נאמר גם בשיטת רבי יוסי?

תוד"ה מרחיקין

וא"ת אכתי מאי פריך לרבא הא מפרש טעמא לעיל משום דכל מרא ומרא דקא מחית מרפית לארעאי וי"ל דההוא טעמא לא קאמר אלא אליבא דרבי יוסי והכא לא פריך אלא אליבא דרבנן:

רמב"ן שם

הא דאקשינן בכולה שמעתא טעמא דאיכא כותל הא ליכא כותל סמיך. איכא לפרושי דאליבא דרבנן מקשינן כלו' כיון דלא בעי רבנן גירי אלא אפילו בלא גירי על המזיק להרחיק כי ליכא כותל אמאי סומך אבל לר' יוסי ודאי כי ליכא כותל סומך דהא ליכא למימר הכא כל מרא ומרא דקא מחית וכו'.
ואיכא לפרושי כיון דאפשר דכל הרחקות דמתני' מודה ר' יוסי דגירי נינהו כדבעי למכתב קמן ואלו איתיה לכותל הו' גיריה השתא נמי כגיריה דמו דהא ההיא שעתא דבני לכותל הו' גיריה וכיון דסמך סמך ובין לרבנן בין לר' יוסי לא מצי למימר אסמוך אלא האידיא וכי עבד' כותל אשקלי' דהשתא ליכא הזיקא כלל לא גירי ולא דלאו גירי שכיון שסמך קשה הוא לסלקו ונמצאו כל היום מתעצמין בדין והיינו דאקשינן הא ליכא כותל סמיך ולא דחינן כי ליכא כותל סומך עד דבני לכותל דהשתא ליכא הזיקא ואם נפשך לומר דילמא מהשתא נמי זרעים מחלידי' את הקרקע שהכותל מתקלקל בו לכשיבנה תינה זרעים ריחיים ותנור מאי אית לך למימר.

- באר בפשטות את קושיית הגמרא על רבא מדברי רבי יוסי בדין חרדל ודבורים, מה תירץ רב פפא ובאר את דברי רבינא לפי שיטת ר"י ולפי שיטת ר"ת.

סוגיית הגמרא בבא בתרא יח:

א"ה אימא סיפא רבי יוסי מתיר בחרדל למפני שיכול לומר לו עד שאתה אומר לי הרחק חרדלך מן דבוראי הרחק דבורך מן חרדלאי שבאות ואוכלות לגלוגי וחרדלאי ואי דלא סמיך היכי משכחת לה

אמר רב פפא בלוקח אי בלוקח מאי טעמא דרבנן ועוד מאי טעמא דרבי יוסי אפילו משרה וירקא נמי

אמר רבינא קא סברי רבנן על המזיק להרחיק את עצמו. (מכלל דר' יוסי סבר על הניזק להרחיק את עצמו אי על הניזק אפי' משרה וירקא נמי) אלא לעולם ר' יוסי נמי על המזיק סבירא ליה והכי קאמר להו רבי יוסי לרבנן תינה משרה וירקא דהני מזקי הני והני לא מזקי הני אלא חרדל ודבורים תרוייהו מזקי אהודי ורבנן דבורים לחרדל לא מזקי ליה אי בבינתא לא משכחא ליה אי בטרפא הדר פארי.

- באר את השלב הבא בגמרא – קושיית הגמרא מבור ואילן, לפי שיטת רש"י ור"י:

וסבר ר' יוסי על המזיק להרחיק את עצמו והתנן רבי יוסי אומר אע"פ שהבור קודמת לאילן לא יקוץ שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו אלא לעולם ר' יוסי על הניזק ס"ל ולדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי על הניזק להרחיק את עצמו בואפי' משרה וירקא לא בעי רחוקי אלא לדידכו דאמריתו על המזיק תינה משרה

וירקא דהני מזקי הני והני לא מזקי הני אלא חרדל ודבורים תרוייהו מזקי אהדדי ורבנן דבורים לחרדל לא מזקי ליה אי בבינתא.

• למסקנת הסוגיא לכל השיטות האם להלכה דפסיקנן כרבי יוסי, מחוייב אדם להרחיק דבר המזיק מגבול חבירו אע"פ שאין ניזק? האם יאה מחוייב אדם להרחיק דבר המזיק אע"פ שסמכו בהיתר?

עיין בדברי הטור – כיצד הגיע הטור למסקנתו ההלכתית מדברי רש"י והרי"ף, עיין ברי"ף עצמו – באר דבריו.

טור חושן משפט סימן קנה סעיף מז

... אבל כל שאר הרחקות שדברנו בהם עד עתה השבינו להו כאילו הנזק בא לו מיד לפיכך חייב המזיק להרחיק:

בד"א כשישנו שם דבר הניזוק אבל אינו שם דבר הניזוק מותר לזה לסמוך חוץ מחפירת בור בשדה העשויה לבורות דהשבינו ליה מזיק בשעת חפירה משום דכל מרא ומרא מרע לארעיה דאיך נמצא שמפסידו בידים אבל לדעת רש"י ורב אלפס בכל הנך הרחקות אסור לסמוך אפילו אם אין שם דבר הניזוק כיון שהוא דבר שחבירו עשוי לעשותו ואפילו אם בא לסמוך לו דבר המטלטל אינו יכול לומר הניחני שאסמוך והיום או למחר כשתבא אתה לסמוך ארחיק את שלי דחיישינן שמא יתעצל בהרחקתו ובינתים יבא היזק לזה בסמיכתו לפיכך אינו יכול לסמוך: ואפילו שעשאו בהיתר כגון שעשאו בשלו ואח"כ מכר חצי שדהו סמוך לדבר המזיק ללוקח צריך לסלק היזקו ור"ת ור"ת כתבו כסברא הראשונה ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל:

רי"ף בבא בתרא (יג. באלפס)

... וקיימא לן כר' יוסי וחזינן בפירושא דגאון דלית הלכתא כר' יוסי בחרדל ודבורים וקאמר נמי דלענין משרה וירק מודה ר' יוסי דמרחיקין ובטעמא דמילתא בלחוד הוא דפליג רבי יוסי ולא בגופיה דדינא

ואנן קשיא לן האי פירושא דכד מעיינת ביה בגמרא משכחת ליה לרבי יוסי דבגופיה דדינא פליג דהכי קאמר לדידי אפי' משרה וירק נמי לא בעו רחוקי ודקאמר דמודה רבי יוסי בגיריה ובגרמא דגיריה אין ודאי הכין הוא אלא הכא במשרה וירק ליכא לא לגיריה ולא גרמא דגיריה דמיה מיתם תיימי והדר אולי ואי מודה (דף רי"ף י"ג ע"ב) רבי יוסי במשרה וירק וכרישין ובצלין ליכא היזקא דלא מודה ביה רבי יוסי דלא ליתיה להיזקא דהני אלא לאחר זמן כענין זה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו ולענין חרדל ודבורים נמי מסתברא לן דהלכתא כותיה דהא אוקימנא למתני' בלוקח ולית חד מינייהו דקדים דמה נפשך אי סבירא לן כרבנן דאמרי דבורים לחרדל לא מזקי אלא חרדל הוא דמזיק דבורים אפי"ה הלכה כר' יוסי (דלאו גיריה הוא) דהא ליכא חד מינייהו דקדים ועוד אפי' בעל דבורים קדים לאו גיריה דבעל חרדל נינהו דכי שדי ביניתא בעפרא לא משכחא ליה ואי לבתר דסליק לאו גיריה נינהו ולא גרמא דגיריה נינהו אלא גרמא בעלמא נינהו והלכך הלכה כרבי יוסי בכולה מתניתין בין במשרה וירק בין בחרדל ודבורים וכדקא פריש רבינא דהוא בתרא אלא מיהו צריך ודאי לארחוקי משרה מירק כי היכי דלא להוי גיריה כי היכי דמרחיק בור שיח ומערה ואמת המים וכו' דלא ליהוי גיריה דכולי' פירקין מודה ביה ר' יוסי דמודה ר' יוסי בגיריה דאי לא מרחיק כי האי שיעורא גיריה נינהו או גרמא דגיריה הוא: